

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Tandutdragning mellan Björkö och Näsby

Prost, Pia

Published in:
Skärgård

Published: 01/09/2022

Document Version
Accepted author manuscript

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Prost, P. (2022). Tandutdragning mellan Björkö och Näsby. *Skärgård*, (3/2022), 21-25. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202301316603>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tandutdragning mellan Björkö och Näsby

Text: Pia Prost. Foto: Privata arkiv

Åbolänningarna Gunnel Jansson och Gustav Wickström har båda minnen av Gullkronan, men inte ur patientens perspektiv. Gunnel jobbade på Gullkronan som både tandsköterska och tandläkare, medan Gustav som barn åkte runt i både Gullkronan och Lyckoslanten tillsammans med sin far, barnläkaren Johan Wickström.

Åbobon och tandläkarstuderande **Gunnel Jansson** hade läst om Gullkronan i dagstidningarna och tyckte det lät som ett spännande jobb. Vårvintern 1968 kontaktade hon Folkhälsans vd **Jarl Brommels** och blev kallad på intervju.

- Brommels tyckte väl att jag som studerande inte var helt kvalificerad för jobbet som tandläkarbiträde, berättar Gunnel, men det ökade bara känslan av att jag ska klara av det. Och det gick vägen, så sommaren -68 tog jag turbåten från Gustavs och mönstrade på Gullkronan på Kumlinge. I tre veckors tid arbetade jag som tandsköterska medan vi tog oss från Kumlinge, Seglinge och Enklinge, och vidare över till Iniö, Houtskär och Nagu, där jag mönstrade av vid Framnäs.

UTRUSTNINGEN UNDER den tiden var sådan att patienten satt, det fanns till exempel ingen sug utan patienten fick skölja och spotta med jämna mellanrum. Tandskötaren var därför inte involverad i det egentliga vårdarbetet, utan fanns mest på sidan om och blandade amalgam och liknande. Tandläkarna jobbade ombord under perioder på en till två veckor, eftersom de alla gjorde det under sin semester för en liten ersättning.

När Gunnel arbetade på Gullkronan bestod besättningen av tandläkare och tandskötare, en husmor som fungerade som allt i allo, samt en skeppare och en maskinist. Under åren 1968–70 fanns det inte längre läkare och hälsosyster ombord. Säsongen 1970 gjorde inte längre genomlysning, eftersom det då fanns en buss med samma apparatur som vid behov kunde ta sig fram i skärgården. Så båten användes bara för tandvård det sista året Gunnel arbetade på Gullkronan, när hon redan var utexaminerad och hade påbörjat sitt arbetsliv som tandläkare.

Det var ett roligt men tungt jobb minns Gunnel.

- Vi hade ofta förskräckligt varmt under däck, trots att vi försökte hålla de små glasventilerna öppna. Även i skepparens hytt högst upp var det hett, och den kallades därför för krematoriet. Strax intill tandmottagningen fanns rummet för genomlysning, och i aktern fanns två hytter som mest användes för gäster som åkte med. Det fanns inga tvättmöjligheter ombord, endast en toalett. Men maskinisten **Hasse** (läs om Hans Lönnqvist i följande artikel) hade länge jobbat på båten och kände verkligen alla skärgårdsbor, så ortsborna tog väldigt bra hand om oss och bjöd ofta på bastu. Också när vi åt i massen kom folk in och frågade

efter tider, så det var ofta skyndsamma dagar. Genomlysningen gjordes oftast på förmiddagen, medan tandvården sköttes heldag enligt efterfrågan – och det fanns det oerhört mycket av. Det blev sena arbetskvällar ibland.

SAMMANHÅLLNINGEN BESÄTTNINGEN emellan var mycket god och man blev snabbt en i gänget. Alla utom skepparen delade en hytt med fyra kojor, som kunde avskiljas med draperier. Ordnares det sommarfester var det självklart att Gullkronans besättning var med, Gunnel minns när de gick tvärs över Enklinge en lördagkväll när det var dans.

Vården för vuxna handlade rätt ofta om tandutdragningar, "men jag minns inte att skärgårdsborna skulle ha haft sämre tänder än till exempel österbottningarna, som jag sedan började jobba med". Det var kommunens hälsovårdare som bokförde patienterna, besättningen på båten hade mycket lite med det att göra. Gullkronan tog länge hand som skolbarnens tandvård och snabbt kom barnen på tandkontroll, trots att de hade sommarledigt.

- Människan vill ofta personifiera sin rädsla och nu blev det ibland den här båten, konstaterar Gunnel, men snälla var ungarna och gapade gjorde de.

Extra dramatik blev det en gång i Houtskär:

- Jag minns så bra när vi var i Björkö och en äldre dam skulle få en tand utdragen. Den hade krokiga rötter och satt fast så hårt, så hårt, och jag började nästan få panik – damen var en extra patient och vi måste snart vidare. Hasse kom ner och sa att vi måste starta mot Näsby, men tanden var kvar. Hur mycket ska det manne gunga i Mossala sund och på Källarfjärden? Vi beslöt oss för att patienten skulle åka med, damens man skulle köra efter och hämta henne. Elströmmen var borta medan båten kopplades från bryggan, men nästan strax kopplades generatören på och jag kunde fortsätta arbetet. Vi kom fram till Näsby svettiga och lyckliga, tanden var utdragen!

GUSTAV WICKSTRÖM är numera själv läkare, men hans erfarenheter av hälsobåtarna kommer sig av att hans pappa **Johan Wickström** jobbade på dem som barnläkare under många somrar. Och som liten grabb fick Gustav ibland följa med.

- Min syster **Gunnel** och jag var faktiskt med när Gullkronan sjösattes på Åbo Båtvarf år 1951, berättar Gustav, och jag fick vara med på några resor med både Lyckoslanten och Gullkronan.

Han minns att skepparen **Sjöstrand** var mycket populär bland småflickorna, som han tog upp i famnen och kallade "blåkråkor", och på festerna lärde Gustav sig sjunga "**Nacka**" **Skoglunds** sång Emma och Kunnigunda. På Utö kom en gång en lotsdotter, **Gunnevi Brunström**, med ombord för att göra upp ett kartotek över släktskapsförhållandena mellan invånarna på de öar Lyckoslanten besökte.

Johan Wickström flyttade med sin familj till Åbo då han år 1945 utnämndes till överläkare vid Åbo stads epidemisjukhus. Han var hemma från Nyland, men det räckte inte länge innan han blev "fullblodsåbolänning". Det var skärgårdens och skärgårdsfolkets förtjänst. Skärgårdsborna levde ständigt i hans tankar och med liv och lust gav han sig in i det åboländska folkhälsoarbetet, skriver

Jarl Brommels i sin historik över Folkhälsans verksamhet i Åboland. På sin 75-årsdag uppvaktades Johan Wickström med en medalj som slagits till hans ära. På medaljens baksida, som hade den latinska texten "*Valetudini civium operam dedit*" (Han ägnade sig åt medborgarnas hälsa), har konstnären **Jarkko Roth** i fågelperspektiv format små, bebodda öar.

ARTIKELFÖRFATTAREN

PIA PROST

BILDER

1

Gunnel Jansson, patient okänd, på Gullkronan år 1970.

2

Klara för avfärd från Aura å.

3

Kommunernas hälsovårdare bokförde patienterna. Här är det hälsosystemen Ann-Mari Bergman med en kund på bryggan i Hypeis, Houtskär.

4

Gullkronan vid bryggan i Näsby.

5

Gustav och hans syster Gunnel var med när Gullkronan sjösattes på Åbo Båtvarf.

6

Doktor Johan Wickström undersöker svalget på ett barn.

7

På den medalj som barnläkaren Johan Wickström fick som uppskattning för sitt långa värv, har konstnären avbildat små, bebodda öar.